

Розділ 3. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 371.15 : 316.723

© 2010

Бурлака Ю.С.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВНЗ ЗАСОБАМИ МОЛОДІЖНОЇ МУЗИЧНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Гуманістичні та демократичні тенденції розвитку українського суспільства, об'єктивне зростання ролі його моральних засад зумовили суттєві зміни освітніх пріоритетів і цінностей. У державних документах (Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти, Державній цільовій комплексній програмі "Вчитель", Законах України, що регламентують діяльність у сфері освіти: "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту" та інших нормативно-правових актах) визначено перспективи розвитку сучасної освіти та роль педагогічних працівників у її модернізації [2, с.22-25] Особливого значення набуває проблема розвитку професійної компетентності викладачів, діяльність яких пов'язана із музичним мистецтвом, багатопредметністю, розгалуженістю емоційно-комунікативної сфери взаємодії зі студентами тощо. Сучасний викладач ВНЗ, поряд із навчанням і вихованням студентів, все частіше здійснює культурологічну, соціально-психологічну, розвивальну, дослідницьку, проєктивну функції, створює умови, що забезпечують естетичний і духовний розвиток молоді, а його фахова компетентність зумовлює ефективність і результативність педагогічних дій. На сьогодні актуалізується проблема підготовки музикантів-професіоналів, здатних працювати в умовах швидкого зростання наукової інформації, готових опанувати та впроваджувати інноваційні освітні технології, що сприяє розвитку пізнавальних інтересів та творчих здібностей студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Останнім часом помітно активізувалися дослідження проблеми професійної компетентності вчителів. До кола наукових інтересів увійшли такі аспекти компетентності вчителя: професійна (А.Ф.Адольф, Ю.В.Варданян, Р.Х.Гільмєєва, І.В.Гришина, М.В.Елькін, Е.М.Соф'янц, В.Ю.Стрельников, Л.І.Шевчук), педагогічна (В.П.Бездухов, Л.П.Большакова, Л.М.Мітіна, А.К.Маркова, Н.В.Яковлева), соціально-перцептивна (Н.М.Єршова), загальнокультурна та етична (І.О.Котлярова, Л.Л.Хоружа), комунікативна (В.П.Кузовлев, Л.А.Петровська), життєва (І.Г.Єрмаков, Л.В.Сохань).

Формулювання цілей статті... Соціальна зумовленість проблеми розвитку професійно компетентного типу особистості викладача, який вміє орієнтуватися у розмаїтті сучасних музичних форм, оцінка його фахового рівня як важливої передумови оновлення у справі професійно-художньої освіти, виділення в ній професійно й соціально значущих особистісних характеристик педагога сучасної вищої школи зумовили мету даної статті, яка полягає у визначенні шляхів і засобів професійного та особистісного зростання майбутніх фахівців за допомогою молодіжної музичної субкультури.

Виклад основного матеріалу дослідження... Слід зазначити, що сучасні науковці розглядають професійну компетентність викладача як сукупність трьох складових: предметно-технологічної, психолого-педагогічної, загальнокультурної. Основними показниками педагогічної компетентності вчителя передусім виділяють: особистісні якості, особливо перетворювальні й психологічні; усвідомлення ролі педагога у вихованні громадянина; безперервне підвищення загальної і професійної культури; пошукова діяльність педагога; володіння методами педагогічного дослідження; конструювання власного педагогічного досвіду; результативність навчально-виховного процесу; активна педагогічна діяльність, спрямована на перетворення особистості студента.

За час навчання у вищому навчальному закладі неможливо засвоїти вичерпного обсягу знань і навичок, необхідних для забезпечення професійної діяльності. Обумовлено це, в першу чергу, тим, що обсяг знань, які мають забезпечувати виконання викладачем вимог своєї професійної діяльності, протягом часу постійно зростає, оновлюється і принципово змінюється за своїм змістом. По-друге, термін навчання у вищій школі, його насиченість переважно теоретичною підготовкою майже не залишає місця для набуття практичного досвіду в педагогічній діяльності, без чого неможливе усвідомлене, а не формальне, механічне, формування досконалих професійно-педагогічних умінь і навичок. Отже, як справедливо зазначають окремі автори, завдання полягає в тому, щоб визначити необхідний мінімум змісту підготовки, який забезпечить професійну компетентність [6, с. 78].

Ми сприймаємо професійну компетентність майбутнього викладача як узагальнюючий показник його теоретичної і практичної підготовленості до виконання професійної діяльності, пов'язаної з вихованням і навчанням іншої людини. Вирішення завдань, пов'язаних з музично-естетичним вихованням, зокрема, з

організацією спільної навчальної діяльності студентів, суттєво обмежує простір професійної компетентності викладача й конкретизує його. Відповідно до цього ми розглядаємо професійну компетентність майбутнього викладача музичних дисциплін щодо організації і проведення спільної навчальної діяльності студентів як окрему складову його загальної професійної компетентності. Отже, професійна компетентність викладача музичних дисциплін стосовно організації спільної навчальної діяльності студентів – це складова загальної професійної компетентності, яка конкретизує його теоретичну і практичну підготовленість щодо розв'язання питань, пов'язаних з організацією означеної діяльності в умовах вузівського музичного заняття.

Складовими означеної професійної компетентності викладача музичних дисциплін вважаємо базу знань, систему дій, що забезпечують практичне вирішення завдань його професійної діяльності як викладача ВНЗ щодо організації на занятті спільної навчальної діяльності студентів; зацікавленість у здійсненні цієї роботи; рефлексію професійної діяльності.

З аналізу сучасного стану вітчизняної освіти можна зробити висновок про взаємодію двох різноспрямованих факторів. Так, зовнішній пов'язаний із драматичною зміною ціннісних орієнтирів, зниженням рівня фінансування, погіршенням матеріального забезпечення освітніх закладів; внутрішній свідчить про те, що рушійною силою розвитку сучасної освіти є інноваційний рух, який набуває дедалі більшої масштабності.

З цього приводу академік П.Г.Щедровицький зазначає: "Під інноваціями починають розуміти особливу організацію діяльності і мислення, що охоплює всю сферу освіти і підготовки кадрів. Найелементарніша інновація володіє величезним системним ефектом у плані впливу на інші компоненти навчального процесу, загальну структуру навчального змісту і діяльність педагогічних колективів" [5, с. 12-14].

Педагогічні нововведення сьогодні здійснюються під час усіх освітніх процесів – самоосвітнього, дослідницького, управлінського, психологічного тощо. Інноваційні педагогічні ідеї розвиваються відповідно до нової освітньої парадигми, сутність якої полягає передусім у зміні самого ставлення людини до світу: не оволодіння світом, а осмислення людиною свого місця в цілісній світобудові. Монологізм у викладенні замінюється діалогом, суб'єкт-суб'єктними відносинами, і звідси постає перспектива цілісного інтегративного розуміння змісту навчально-виховного процесу. Гуманізація освіти включає наукову рефлексію в контекст культури, а принцип діалогічного ставлення до світу відкриває діалог культурних світів. Тому найбільш доречною стає концепція сучасно-орієнтованого виховання й освіти, яка впливає з духовних потреб сьогодення. Така концепція утверджує творчі, живі, взаємодіючі відносини вихователя і вихованця. Щоб здійснилися найкращі можливості студента, ці відносини мають ґрунтуватися на баченні актуальності і потенціалу особистості останнього, на сприйнятті його цілісності і значущості як особистості. Отож, сучасно-орієнтований тип освіти ми розглядаємо як подальший розвиток ідей і досвіду модернізації навчання, як становлення якісно нової освітньої системи, через яку відбувається трансляція культури в нові покоління.

Величезного значення у зв'язку з викладеним вище набуває проблема взаємовідносин особистості студента з мистецтвом, зокрема, з музикою. Музичне мистецтво стає одним із найважливіших інструментів визначення художньо-творчої і духовно-ціннісної спрямованості молодшої людини.

Музика є універсальною динамічною моделлю життя і загальнолюдського духовного досвіду. В музичній діяльності – композиторській, виконавській, слухачській – знаходяться своєрідні канали залучення до духовного надособистісного буття через розчинення індивідуального у всезагальному. Така інтеграція досвідів схожа з ефектом духовної синестезії, коли актуалізується не лише сукупність відчуттів, а й архетипи і досвіди різних культур. Осягнення сутності такої моделі в музичній діяльності (сприйняття, виконання, викладання) є проявом музичних здібностей і високого духовного потенціалу особистості, що формується в усіх ланках музичної освіти. Це зумовлює практичну потребу у підготовці в системі вищої освіти фахівця якісно нового типу.

Разом з тим, як справедливо зауважує В.Г.Ражніков, у системі викладання у ВНЗ подекуди панує стильовий академізм, зацикленість та зведеність переважно до вивчання класичних музичних творів, особистісна необізнаність та неерудованість викладачів музичних дисциплін щодо процесів, які відбуваються в сучасній світовій музичній культурі. Це породжує суперечності між особистісною і продуктивною природою музичної художньої творчості та неособистим, нетворчим, а інколи відчуженим викладанням [3, с.24]. Сучасно-орієнтована концепція, яка ґрунтується на взаємопов'язаних культурно-діалогічних відносинах, означає, що особливість педагогічної взаємодії в процесі навчання передбачає використання особистісного надбаного музичного досвіду під час взаємодії викладача та студента, тобто діалоги та трилоги: студент – музичний твір – викладач. Соціальний контекст, що задає координати цієї взаємодії, створює умови для взаємного особистісного розвитку та творчої самореалізації в ньому.

Внаслідок вказаних суперечностей, що існують у практиці професійної підготовки викладачів музичних дисциплін у ВНЗ актуальними стають моделі навчального процесу, які ґрунтуються на нових принципах підходу, орієнтованого на ознайомлення студентів із кращими зразками молодіжної музичної субкультури. До них ми відносимо:

1. *Принцип культурного зближення.* Особливої значущості в цьому разі набуває здатність до культурної ідентифікації, тобто усвідомлення своєї належності до сучасної культури, інтеріоризації цінностей (сприйняття їх як своїх), вибору і здійснення культуровідповідного способу життя, поведінки, самодетермінації (за словами М. Бахтіна – “в горизонті Великого і Малого часу культури” [1, с. 58]). Полем культурної ідентифікації та детермінації майбутнього фахівця є молодіжна музична субкультура, тому і культурне ядро змісту його виховання становлять універсальні загальнолюдські цінності. Така орієнтація педагогічного процесу є дуже важливою для циклу музичних дисциплін. Однією з головних засад у цьому контексті є модернізований підхід до проблеми формування жанрово-стилістичного тезаурусу. Відповідно до нього творчо-педагогічний процес має характеризуватися глибоким проникненням у “специфіку” образного строю молодіжної музики, тонкими нюансами її мелодики, гармонії, ритму, що досягається на основі уважного інтонаційного “вслуховування” в світ живого виконання, емоційного сприйняття справжнього музикування. Як свідчать дані експерименту, проведеного в студентських музичних колективах вищих навчальних закладів, переважна більшість студентів (58,8 %) не володіє засобами інтонаційної виразності в широкому діапазоні традицій музичної субкультури. Студенти не вміють цілісно, емоційно осягати естетичну своєрідність жанрово-стильових закономірностей, виявляти джерела пісенної творчості, втіленої в творах сучасної молодіжної музики. Тим часом лише глибоке проникнення в інтонаційно-образну сутність субкультурних традицій дає змогу осмислити сутність стану сучасної світової культури. Звідси й розуміння сутності головної тенденції юнацької художньої свідомості, яка поєднує високу емоційність, чутливість та ліризм і виявляється в естетизмі внутрішнього світу молодої людини, яка прагне особистого щастя.

Отже, виникає гостра потреба у створенні спеціальних теоретичних розробок, в яких музично-семантична інформація є формою виявлення світоглядного змісту молодіжної музичної творчості, духовних поривань молоді та основних психологічних тенденцій розвитку студентської художньої свідомості.

2. *Принцип діалогу.* У музичній педагогіці він має характер жвавого спілкування викладача зі студентами. Принцип діалогу визначається передусім єдністю спільних прагнень викладача і студентів до накопичення досвіду і виконує функцію основи взаємонавчання. Ситуація діалогу і співтворчості є тим імпульсом, тією першоосновою, на якій розвивається вся система навчання. Сумісний пошук істини-ідеалу в осягненні музичного феномена сучасна музична педагогіка розглядає як традицію музичного “оновлення”. Важливими компонентами цієї традиції можна вважати опору на безпосередньо пережитий у співбутті досвід і значущість традицій для передачі “сьогоденної” мови культури. Зауважимо, що традиція виявляє культурно-історичну спадкоємність і стійкість засобів, в яких втілюється зміст традиції. Традиція охоплення сучасних зразків музичної субкультури не є ідентичною вербальному коментарю, це безпосередній, живий характер способу передачі.

Найстійкіше традиція “оновлення” впроваджується під час музичних занять, виступаючи засобом збереження і передачі досвіду культури (не лише в порядку “ознайомлення”, а й у якості наукового пізнання, що ґрунтується на сучасній традиції в її широкому розумінні). Музично-педагогічним фахівцям необхідно завжди прагнути до всеохоплюючого підходу в навчанні та вихованні.

Варто зазначити, що тенденція до посилення традиції “оновлення” матеріалу музичного навчання засобами молодіжної музичної субкультури збіглася із зростанням соціоцентристських процесів, які відбуваються в культурній динаміці. Однак в педагогічній практиці виникли і модернізовані форми відтворення цієї традиції: аудіо- та відеозаписи виступів, концертів видатних музикантів тощо. Якщо взяти до уваги те, що музиканти – представники сучасної молодіжної субкультурної традиції під час самі є блискучими виконавцями, чудовими художниками, психологами, творцями культурного обличчя свого часу, то сучасна молода людина має чудовий шанс стати свідком і співучасником творення яскравих художніх образів.

Порівняльно-педагогічні дослідження практики навчання дають можливість створити цілісне уявлення про світовий досвід інноваційних пошуків щодо інтегрування молодіжної музичної субкультури у навчальні програми вищої школи, адже завдяки цьому навчальний процес збагачується різними видами пошукової діяльності. Це: дослідницька (постановка проблеми, висунення та перевірка гіпотез, генерація ідей тощо); ігрова – в предметно-змістовому та соціально-психологічному аспекті; рефлексивна – в гносеологічному та емоційно-особистісному плані. Такі види пошукової діяльності спрямовані на активізацію розвиваючого потенціалу навчання, на партнерські взаємовідносини педагога і студента, особистісну включеність усіх учасників навчання в цей процес, особистісно-професійну здатність педагога до гнучкої взаємодії з вихованцями, що загалом відповідає сутності і змісту особистісно орієнтованого виховання й освіти.

Наприклад, навчальна модель на основі дослідження спирається на безпосередній досвід студента. Для педагога важливими є участь у роботі і оптимальна екстраполяція власного досвіду в пошуковий процес студента. Дослідницька модель відповідає вимогам, що їх висувають до професійної підготовки фахівця. Він має бути здатним самостійно застосовувати методи наукового пізнання в усіх видах музичної діяльності.

Сучасна музична освіта також має максимально залучати перспективні інформаційні технології “мультимедіа”, які дають змогу одночасно представляти текстову, графічну та аудіоінформацію. Впровадження гіпертекстових технологій у процес викладання музичних дисциплін сприяє створенню “синестезійної”

інноваційної моделі. Синестезія є вельми продуктивною в музиці, якщо ґрунтується на комплексній дії аналізаторів. Це сприяє поглибленню ідентифікації, розвитку творчої уяви, асоціативних зв'язків і артистизму.

Висновки... Таким чином, професійна компетентність майбутнього викладача ВНЗ стосовно знання сучасної молодіжної музичної субкультури – це складова загальної професійної компетентності, яка конкретизує його теоретичну і практичну підготовленість щодо розв'язання питань, пов'язаних з викладанням означеного матеріалу в умовах вузівського заняття.

Аналіз існуючого процесу підготовки майбутніх фахівців показав, що досліджуваний компонент професійної компетентності не отримує достатнього втілення, тому був визначений зміст підготовки студентів до кращого оволодіння інформацією про сучасний стан молодіжної музичної субкультури; оволодіння інтерактивними методами, котрі стимулюють пошук творчого інтересу студентів до проблем музичної субкультури.

Як важливу, провідну умову підготовки майбутніх фахівців до опанування основними аспектами знань про молодіжну музичну субкультуру ми визначаємо виокремлення і об'єктування знань про сутність і засоби існування зазначеного поняття, набуття студентами навичок та умінь ґрунтовного музично-естетичного аналізу шляхом спільних науково-практичних пошуків.

Література

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 444 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 1. – С.22-25.
3. Ражников В.Г. Динамика художественного сознания в музыкальном обучении: дис. ... в форме науч. докл. д-ра пед. наук : 13.00.02;19.00.07 / Ражников Владимир Григорьевич. – М., 1993. – 70с.
4. Слостенін В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность / В.А. Слостенін, Л.С. Подымова. – М.: Магистр, 1997. – 224 с.
5. Щедровицький П.Г. Новшества и инновации / П.Г. Щедровицький // Учительская газета. – 1995. – № 22-23. – С.12-14.
6. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць / Вип. кол. Гузій Н.В. (відпов. за вип.) та ін. – К.: НПУ, 2001. – Вип. 6. – 295 с.

Анотація

У статті розглядається проблема розвитку професійної компетентності майбутнього викладача ВНЗ засобами молодіжної музичної субкультури. Автором визначений зміст підготовки викладача та студентів до більш глибокого осмислення музично-естетичних складових молодіжної музичної субкультури та оволодіння інтерактивними методами, котрі стимулюють пошук творчого інтересу студентів до проблем музичної субкультури.

Аннотация

В статье рассматривается проблема развития профессиональной компетентности будущего преподавателя ВУЗа средствами молодежной музыкальной субкультуры. Автором определено содержание подготовки преподавателя и студентов к более глубокому осмыслению музыкально-эстетических составляющих молодежной музыкальной субкультуры и овладению интерактивными методами, которые стимулируют оживление творческого интереса студентов к проблеме музыкальной субкультуры.

Summary

The article discusses the development of future university teachers' professional competence by the means youth music subculture. The author determined the content of training for teachers and students to a deeper understanding of music and aesthetic components of youth music subcultures and mastery of interactive methods that stimulate the revival of creative interest of students to the problem of musical subcultures.

Ключові слова: професійна компетентність, молодіжна музична субкультура.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, молодежная музыкальная субкультура.

Key words: professional competence, youth musical subculture.

Подано до редакції 1.10.2010.

Рекомендовано до друку канд. пед. наук, проф. Левченко М.Г.

УДК 378.091.2 + 373.5.015.311: [614.8 + 379.8]

© 2010

Васильєва Р.Ю.

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одним з шляхів вирішення проблем безпеки життєдіяльності людини є формування нового мислення, що спрямоване на зміну підходів щодо визначення мети, шляхів і методів розвитку цивілізації як необхідного чинника виживання людства. Першою і головною ланкою в підготовці людини до безпечної життєдіяльності виступають загальноосвітні навчальні заклади. Освіта та виховання у сфері безпеки життєдіяльності мають забезпечити формування цілісного знання і мислення, необхідних для прийняття обґрунтованих рішень на рівні людини, сім'ї, суспільства, держави. Безпека